

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘСЕРІ

Муталиева Ардақ Шағайқызы

А.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ.

Елемесова Жұлдыз Мейрамқызы

А.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университет магистранты Нұр-Сұлтан қ.

Аннотация: Авторлар осы мақалада қашықтықтан оқытудың жоғары сынып оқушыларының тұлғалық дамуына психологиялық әсерін қарастырады. Компьютерлік технологияны біздің өмірімізге кеңінен енгізудің көптеген психологиялық салдары көрсетіледі. Зерттеу барысында қашықтықтан оқыту аясында жоғары сынып оқушыларының кейбір жеке қасиеттері талқыланады. Авторлар жоғары сынып оқушыларының өзін-өзі реттеу, өзін-өзі тану, жетістікке жету мотивациясына ерекше назар аударады.

Кілтті сөздер: қашықтықтан оқыту, жоғары сынып оқушылары, тұлғалық даму, психологиялық әсер, АКТ-ның психологиялық аспектілері, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі тану, жетістікке жету мотивациясы.

Коронавирустық пандемия бүкіл әлемдегі білім беру саласына айтарлықтай әсер етті. Бүгінгі таңда оқу орындары, оқушылар, студенттер мен оқытушылар қысқа және жылаңдам уақытта қашықтықтан толықтай оқуға мәжбүр болды. Қашықтықтан оқыту 1728 жылдан бастап пайда болғанымен, тек XX ғасырдың бірінші жартысында жаңа технологиялардың пайда болуымен даму процесін жеделдетті. Тек сол кезден бастап әртүрлі форматтарда және білім алушылардың көпшілігіне ұсынылды [1-199]. Пандемия жағдайында білім берудің балама түрлерін іздеу кең етек алды. Көптеген елдер қашықтықтан оқытудың әртүрлі түрлерін қолдана бастады. Олар: сабақтарды телеарналар арқылы тарату, арнайы алаңдарда видео сабақтарды жариялау, радио арқылы, электронды пошта арқылы сабақтарды өткізу және т.б. түрлерін қолдана бастады. Әрбір ел ғаламторға қол жетімділікті, техникалық инфрақұрылымды, қашықтықтан оқытуға мазмұнды бейімделуді ескере отырып, мектеп оқушылары мен студенттерге мүмкіндігінше тезірек қашықтықтан оқыту процесін жасау үшін ең қолайлы нұсқаны таңдады. Қазақстандық мектептерде сабақтар ZOOM, Google Classroom арқылы қашықтықтан оқытыла бастады. Келесі оқу жылы да осы форматта оқытылуы дұрыс болатынын 14 шілдеде Үкімет отырысында Денсаулық сақтау министрі Алексей Цой атап кеткен болатын [2].

Қашықтықтан оқыту білім алушыға пандемия жағдайында денсаулығына қауіпсіз түрде білім алуға, шығармашылық даралықты, адамгершілік және интеллектуалдық сапаны дамыту мен танытуға қолайлы жағдай жасауға бағытталған.

Қашықтан оқыту – заманауи және дәстүрлі ақпараттық технологияларды қолдана отырып, арнайы құрастырылған оқу материалдарын оқуға арналған оқушылардың өзін-өзі реттеуге негізделген білім берудің интеграцияланған түрі. Қашықтықтан оқытуды келесідей сипаттауға болады:

- оқытушы мен білім алушының арасындағы келісімнің болуы;
- оқытушы мен білім алушының бөлек кеңістікте бөлінуі;
- үздіксіз оқыту;
- білім алушы мен оқу материалдарының өзара әрекеттесуі;
- арнайы әзірленген оқу құралдары [3-32].

Компьютерлік технологияны біздің өмірімізге кеңінен енгізудің көптеген психологиялық салдары бар. Әлемдік әдебиеттерде адамды жаңа ақпараттық технологияларға үйретумен байланысты әртүрлі психологиялық құбылыстар орын алады. Кейбір зерттеушілер компьютерлік технологиялар адамның ішкі әлеміне зиян келтіреді деп санайды, яғни, пайдаланушыға танымдық және эмоционалдық бұзылулармен бірге экзистенциалды дағдарысты бастан кештіртеді деп санайды. Компьютерлік технологияларды үздіксіз пайдалану тұлғаның құндылықтар жүйесін, әлемге деген көзқарасын бұрыс өзгертеді. Компьютерлік технологиялармен өзара әрекеттесудің жоғары дәрежесінде болған адамдарда: интроверсия, алаңдаушылыққа бой алдыру, қарым-қатынаста фригидтілік және эмоционалды суықтылық, эмпатияның болмауы, жанжалға бейімділік, өзімшілдік және жауапсыздық байқалады. Компьютермен көп жылдық байланыста болған адамдардың жағымды психологиялық сипаттамалары да бар. Олардың қатарына мақсатқа жетудегі табандылық, тәуелсіздік, жеке критерийлерге сүйене отырып шешім қабылдауға бейімділігі, жоғары интеллект, тайм-менеджмент, креативтілік пен ұтқырлық жатады.

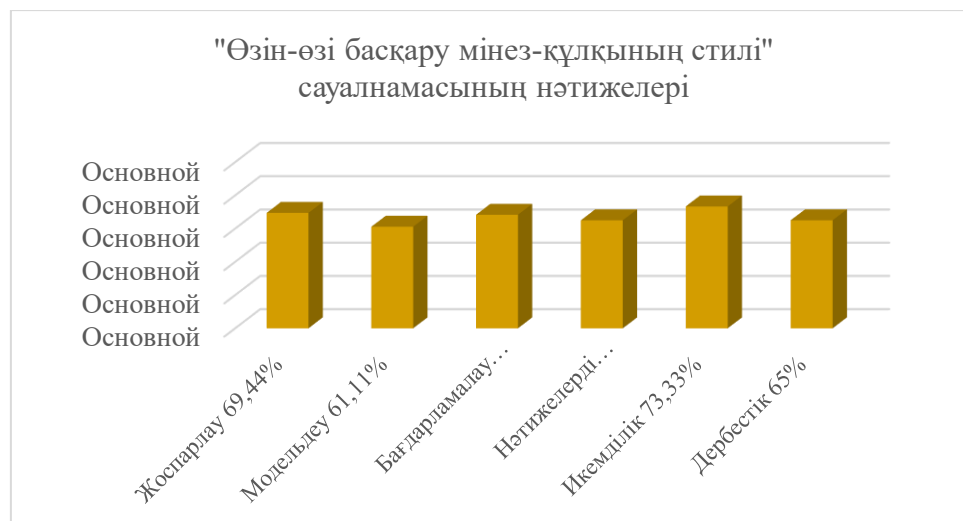
Қашықтықтан оқыту технологияларын енгізу, қолдану барынша тиімді болу үшін білім алушылардан жоғары еңбекқорлық талап етіледі. Жоғары сынып оқушылары жақында ересектік өмірге қадам басады, таңдаған мамандықтарына білім алуды мақсат етеді. Жастар - қоғамның әлеуметтік ресурсы. Олар болашақты анықтайды [4-71]. Сол себепті, оларға қашықтықтан оқытудан барынша жақсы нәтиже алу керек болады. Бұл үрдістің сәтті не сәтсіз өтуі жоғары сынып оқушыларының жеке қасиеттеріне тікелей қатысты. Қашықтықтан оқыту психологиясы бойынша әдебиеттерге шолу қашықтықтан білім беруде оқушылардың мотивациялық және тұлғалық дамуы негізгі фактор болатынын көрсетеді. Білім алуға мотивация, жетістікке жету мотивациясы, өзін-өзі тану, өзін-өзі реттеу сияқты өмірлік маңызды белгілері үлкен рөл атқарады.

Қашықтық технологияларды қолдану оқушылардың жоғары дербестігі мен өзін-өзі ұйымдастыруын талап етеді. Екінші жағынан, бұл технологиялар оқушылардың жеке қасиеттерін қалыптастыруға айтарлықтай әсер етеді. Қашықтықтан оқытудың жоғары сынып оқушыларының тұлғалық дамуына психологиялық әсерін анықтау үшін Нұр-Сұлтан қаласындағы Жанатұрмыс көшесі 6/2 мекен-жайы бойынша орналасқан №42 орта мектепте зерттеу жүргізілді. Зерттеуде онлайн-форматта 2 сауалнама, ZOOM арқылы әңгімелесу әдісі 20 жоғары сынып оқушыларына жүргізілді.

Өзін-өзі дамыту және өзін-өзі реттеу және оның жеке профильдерін талдау үшін біз Моросанованың «Өзін-өзі басқару мінез-құлқының стилі» сауалнамасын қолдандық. Бұл әдіс американдық психолог Дж.Роттердің сауалнамасының өзгертілген нұсқасы болып табылады. Сауалнама тұлғаның өз іс-әрекеті мен өміріне жауапкершілік деңгейін анықтауға көмектеседі. Әдістеменің мақсаты - жоспарлау, модельдеу, бағдарламалау, нәтижелерді бағалау, сонымен қатар реттеуші және жеке қасиеттердің даму көрсеткіштері (ікемділік пен дербестік), өзін-өзі реттеудің дамуын және оның жеке профилін диагностикалау. Жоғары сынып оқушыларының

мотивациялық жақтарын зерттеу үшін «Жетістікке жету мотивациясы және сәтсіздіктен қорқу» (Реан) әдісін қолдандық. «Өзін-өзі басқару мінез-құлқының стилі» сауалнамасын қолдану арқылы алынған нәтижелерді талдаудан бастайық (1 –кесте).

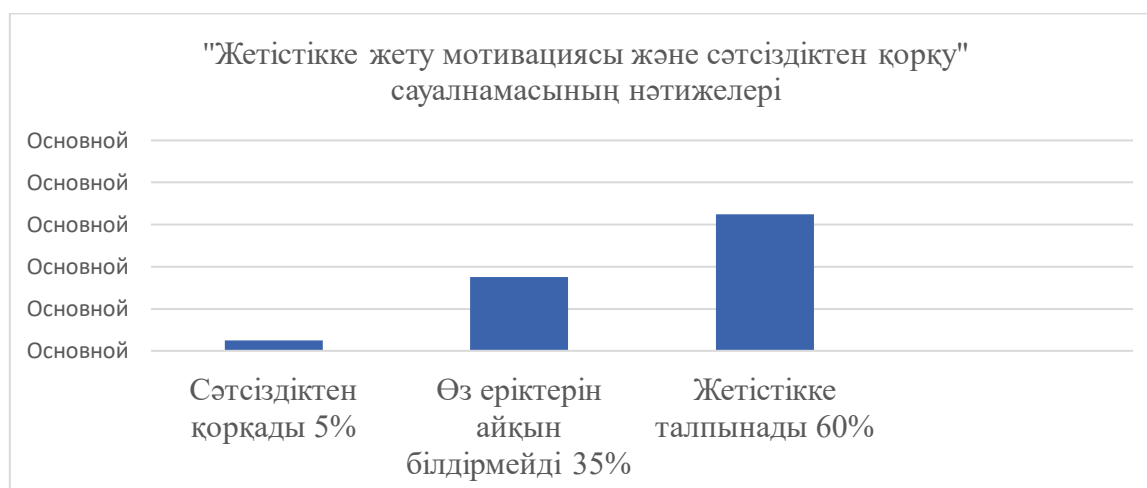
1-кесте. «Өзін-өзі басқару мінез-құлқының стилі» сауалнамасының нәтижелері

Зерттеу барысында келесі өзін-өзі реттеу шкалалары индикаторлардың ең жоғары көрсеткіштеріне ие екені анықталды: икемділік (73,33), жоспарлау (69,44) және бағдарламалау (68,33). Икемділік деңгейі жоғары оқушылар күтпеген жағдайларда жоспарлар мен іс-әрекеттердің орындалуын оңай қайта құра алады, айтарлықтай өзгеру жағдайын тез бағалай алады және іс-қимыл бағдарламасын қайта құра алады. Егер ауытқу анықталса, қате фактісін уақтылы бағалау және қажетті түзетулер енгізеді. Реттеуші механизмдердің икемділігі жоғары сынып оқушыларына жағдаяттардың тез өзгеруіне лайықты жауап беруге және тапсырманы сәтті шешуге мүмкіндік береді. Жоспарлау шкаласы жоғары оқушылар уақыт бойынша процестерді реттеу, процестердің арасындағы ұтымды байланыстар мен олардың ортасын ұйымдастыра алады. Өз уақытын дұрыс, ұтымды, нәтижелі қолдана алады. «Бағдарламалау» шкаласы адамның іс-әрекетін саналы түрде бағдарламалаудың жеке дамуын диагностикалайды. Бағдарламалау шкаласындағы жоғары көрсеткіш жоғары сынып оқушыларының мақсатқа жету үшін, іс-әрекеті мен мінез-құлқы туралы ойлануға, кеңейтілген бағдарламаларды егжей-тегжейлі жетілдіруге мүмкіндігін көрсетеді. Бағдарламалар дербес жасалады, жаңа жағдайларда өзгеруге икемді және араласуға төзімді болып келеді. Егер қарама-қайшылықты нәтижелер болса, нәтиже сол адамға қолайлы болуы үшін балама әрекет ету бағытын белгілейді. Зерттеу барысында қашықтықтан оқытудың тұлғалық дамудың әртүрлі аспектілеріне әсері зерттелді.

«Жетістікке жету мотивациясы және сәтсіздіктен қорқу» (Реан) сауалнамасының нәтижелері бойынша оқушылардың 5% -ы сәтсіздіктен қорқады, сауалнамаға қатысқан студенттердің 35% өз еріктерін айқын білдірмейді, ал 60% -ы сәттілікке талпынады (2-кесте). Жетістікке ынталандырудың мұндай жоғары деңгейі қашықтықтан оқыту технологиялары жетістік моделінің қалыптасуына айтарлықтай әсер ететіндігін дәлелдейді.

2- кесте. «Жетістікке жету мотивациясы және сәтсіздіктен қорқу» сауалнамасының нәтижелері

Жоғары сынып оқушыларының пікірінше, қашықтықтан оқыту оқытуды жоспарлау процесіне, өзіндік жұмысты ұйымдастыруға, оқу материалымен жұмыс жасау дағдыларына, ойды жазбаша түрде жеткізе білуге, танымдық белсенділіктің дамуына, шығармашылық ойлаудың дамуына және т.б. айтарлықтай әсер етті.

Қашықтықтан оқыту уақытты басқару дағдыларының дамуына айтарлықтай әсер етеді, өйткені респонденттердің көпшілігі оқуды үй міндеттерімен бірге орындайды. Оқушылардың 69,44%-ы өткен уақытпен салыстырғанда уақытты қалай басқару керек дағдысына үйренді. Дегенмен, респонденттердің 30,66%-ы өз уақыттарын жоспарлауда қиындықтарға кезігеді. Қашықтықтан оқыту технологиясының жоғары сынып оқушыларына жеке басының дамуына әсері мәселесі әрең зерттелген жоқ. Бұл үрдіс білім беруші мен білім алушыға үлкен қызығушылық тудыратын мәселелердің бірі. Және де білім беру мекемесінде қашықтықтан оқыту технологияларын дамыту мен қолдану сапасын жақсарту үшін өте маңызды болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Петькова Ю.Р. История развития дистанционного образования. Положительные и отрицательные стороны. МООС // Успехи современного естествознания. – 2015. – № 3. – С. 199-204.
2. https://forbes.kz//process/education/minzdrav_rk_novyiy_uchebnyiy_god_v_kazahstane_nado_nachat_distsionnom/
3. Андреев А.А., Солдаткин В.И. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация М.: Издательство МЭСИ, 1999. – 196 с.
4. Иванова Т.Н. Теоретико-методологические подходы к изучению социально-трудовой мобильности и профессиональной ориентации молодежи // Балтийский гуманитарный журнал. 2014. № 4.